

in credit relations, taking into account the legal nature of the relevant types. software. Fourth, the set of regulations of the National Bank of Ukraine on the acceptability of collateral can be considered as an institution of banking law, which includes as rules of civil law governing the types of collateral, other rules of contract law governing other «quasi-collateral» contractual constructions, as well as public-law special norms of banking legislation, which establish additional regulatory requirements for banks to ensure credit operations and calculate credit risk.

Key words: *credit, credit operation, liabilities, types of collateral, risks, “quasi-collateral”, banking law.*

DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-305-314

УДК 347.92

Г. П. ТИМЧЕНКО,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник*
ORCID: 0000-0003-4263-9948

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ

У статті аналізуються європейські стандарти у сфері цивільного судочинства. Аргументується, що певну завершеність у глобальному вимірі система європейських стандартів почала набувати тільки в середині ХХ ст. Як результат відомого історичного розвитку держав. Уявлення про права людини, пройшовши шлях свого розвитку в рамках трьох поколінь таких прав, вивели на якісно новий рівень проблему їх гарантованості з точки зору належних процедур і механізмів захисту. Розглядаються питання змісту стандартів у сфері цивільного судочинства. Європейськими стандартами у сфері цивільного судочинства слід вважати концептуальні ідеї, що відобразили глобальний контекст розвитку та впливу доктрини прав людини і визнані європейським співтовариством як невід’ємні, які визначають методологію осмислення їх сутності, у тому числі з позицій Конвенції та її інтерпретаційних результатів, а також модель гарантованості цих прав з точки зору вимог до цивільного судочинства.

Ключові слова: *цивільне судочинство, судові процедури, верховенство права, європейські стандарти у сфері цивільного судочинства, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.*

Тимченко Г. П. Европейские стандарты в сфере гражданского судопроизводства: постановка научной проблемы

В статье анализируются европейские стандарты в сфере гражданского судопроизводства. Аргументируется, что определенную завершенность в глобальном измерении система европейских стандартов начала приобретает только в середине ХХ ст. как результат известного исторического развития государств. Представления о правах человека, пройдя путь своего развития в рамках трех поколений таких прав, вывели на качественно новый уровень проблему их гарантированности с точки зрения надлежащих процедур и механизмов защиты. Рассматриваются вопросы содержания стандартов в сфере обеспечения права на судебную защиту в гражданском судопроизводстве. Европейскими стандартами в сфере гражданского судопроизводства следует считать

**Tymchenko Hennadii, Doctor of Juridical Sciences, Senior Research Officer*

концептуальные идеи, отразившие глобальный контекст развития и влияния доктрины прав человека и признаваемые европейским сообществом как неотъемлемые, которые определяют методологию осмысления их сущности, в том числе с позиций Конвенции и ее интерпретационных результатов, а также модель гарантированности этих прав с точки зрения требований к судопроизводству как надлежащим судебным процедурам.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, судебные процедуры, верховенство права, европейские стандарты в сфере гражданского судопроизводства, Конвенция о защите прав человека и основных свобод.

Tymchenko Hennadii. European standards in the field of civil proceedings: scientific problem formulation

The article analyzes European standards in the field of civil proceedings. It is argued that the system of European standards began to acquire a certain completeness in the global dimension only in the middle of the 20th century as a result of the historical development of states. Having passed the path of its development within the framework of three generations of human rights, the concept of human rights has brought the problem of their ensuring to a qualitatively new level in terms of appropriate procedures and protection mechanisms. The issues of the content of standards in the field of ensuring the right to judicial protection in civil proceedings are considered. European standards in the field of civil proceedings should be considered as conceptual ideas reflecting the global context of the development and impact of the doctrine of human rights and recognized by the European community as inherent, determining the methodology for understanding their essence, including from the standpoint of the Convention and its interpretative results, as well as a model of ensuring these rights in terms of the requirements for legal proceedings as judicial procedures.

Key words: civil proceedings, judicial procedures, rule of law, European standards in the field of civil proceedings, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Вступ. В історії кожної держави та права можна знайти чимало прикладів і свідчень вибору шляху їхнього подальшого розвитку, простежити в хронологічній послідовності логіку того чи іншого законодавчого рішення, в глобальному і історичному масштабі його наслідки. Ці тези повною мірою стосуються різних об'єктів законодавчої і теоретичної діяльності. Не є винятком і цивільне судочинство, яке, хоча і має свої часові межі появи і національні особливості конструкції, проте піддається загальним тенденціям розвитку державно-правових форм. Як видається, для нашого суспільства сьогодні також актуальна проблема вибору. Одним з можливих його напрямів є слідування європейським пріоритетам у сфері державного будівництва – правам і свободам людини і громадянина.

Огляд літератури. До проблеми європейських стандартів у сфері цивільного судочинства в аспекті власних досліджень зверталися Ю.В. Білоусов, С.С. Бичкова, О.В. Гетманцев, К.В. Гусаров, І.О. Ізарова, В.В. Комаров, М.П. Курило, Ю.Д. Притика, С.Я. Фурса та ін.

Постановка проблеми. Виникає необхідність подолання традиційних підходів у рамках цивілістичної процесуальної науки, що охоплює її понятійно-категоріальний апарат, методологію вивчення права, предмети досліджень тощо. Така необхідність зумовлена передусім зростаючим впливом на правові системи сучасності, так само, як і моделі процесуальної діяльності, концепції прав і свобод людини.

Мета та завдання дослідження. Мета статті полягає в аналізі сутності категорії «європейські стандарти у сфері цивільного судочинства».

Виклад основного матеріалу. Практичним результатом фундаментального значення прав і свобод людини стало виникнення нового явища, яке уособлює

їх змістовний аспект і є базисом побудови відносин держава – суспільство – особистість у межах європейської спільноти – європейських стандартів у сфері забезпечення права на судовий захист. Наскільки це явище відповідає сучасним тенденціям загальноєвропейської інтеграції держав, настільки воно вимагає свого пояснення і теоретичного обґрунтування, виходячи з національних особливостей. У будь-якому разі початок пізнання пов'язаний зі з'ясуванням змісту терміна «європейські стандарти у сфері забезпечення права на судовий захист», його витоків і прийнятності застосування у співвідношенні з суміжними поняттями і категоріями.

Однак, було б помилковим вважати, що такі стандарти з'явилися як щось одно-моментне і відбили лише останній етап у розвитку демократії і права. Прообрази тих положень, які в сучасній інтерпретації отримали назву «стандарти у сфері забезпечення права на судовий захист», можна побачити задовго до утворення єдиного європейського простору. Не випадково, багато дослідників, витоків і світоглядну основу регулювання правосуддя знаходять в працях мислителів різних періодів. Хоча сформульовані ними постулати про права людини, багато з яких набули сьогодні характер аксіом і виведені з теорії природного права і справедливості, органічно або опосередковано, пов'язані і з гарантіями їх реалізації.

Взагалі слід особливо підкреслити ту обставину, що концепти прав людини спровокували створення правової держави і остаточно сформували доктрину панування (верховенства) права, а також ідею поділу влади і захисту порушеного права судом¹. Перші прообрази стандартів, в тому числі, пов'язаних з судовим захистом можна побачити, аналізуючи історіографію правової науки. Велика Хартія Вольностей 1215 р. мала вагомий вплив на формування системи загального права та передбачала, що жодна вільна людина не повинна бути схоплена або ув'язнена, або незаконно позбавлена права володіти нерухомістю, або оголошена поза законом. Ми не маємо над ним ніякої волі і не можемо вигнати його інакше як по законному рішенню суду перів або відповідно до закону землі. Нікому не будемо продавати права і справедливості, нікому не будемо відмовляти в них або сповільнювати їх. Продовжуючи тему англійського права можна згадати і Петицію про право 1628 р., а також Білль про права 1689 р., одними з положень яких було право підданих звернутися з клопотаннями до короля; право доступу до суду присяжних та судочинства в силу невеликих за розміром судових витрат².

У континентальній системі права також є законодавчі пам'ятки, що відобразили особливості розуміння прав і свобод людини конкретної тимчасової епохи. При цьому, маючи свій національний шлях розвитку, можна знайти єдину домінуючу у кожного європейського народу. Наприклад, для Франції – це Декларація прав людини і громадянина 1879 р. і Конституція Франції 1791 р., яка гарантувала, що одні й ті ж самі правопорушення будуть каратися одними і тими ж покараннями, незалежно від будь-яких особистих розбіжностей. В історії Німеччини – Імперський закон про основні права німецького народу 1848 р., Конституція Паульскірхе 1849 р., Веймарська Конституція 1919 р. Для України – Статути Великого князівства Литовського з його презумпцією рівності учасників процесу і підпорядкування їх закону, Конституція Пилипа Орлика 1710 р., Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. У Польщі – Конституція 03 травня 1791 р., Польська Конституція 1815 р. Цей перелік можна було б продовжити, але очевидно, що ці правові документи відобразили соціальні цінності суспільства і справили певний (кожен по-своєму) вплив на систему захисту порушеного права зі схожістю її підстав (стандартів).

Свої конкретні обриси і певну завершеність у глобальному вимірі ця система почала набувати тільки в середині ХХ ст. як результат відомого історичного розвитку держав. Стаття 8 Загальної декларації прав людини 1948 р. вже передбачала право на ефективне поновлення порушеного права компетентними судами. Квінтесенцією механізму судового захисту стали положення про рівність усіх перед законом (ст. 7); доступ до правосуддя (ст. 8); неупереджений і гласно публічний суд (ст. 10) та ін.

Базовим документом європейської спільноти є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція, Європейська Конвенція). Стаття 6 Конвенції спрямована на забезпечення справедливого судового розгляду і передбачає, що кожен при вирішенні питання щодо його прав та обов'язків має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Згідно зі ст. 13 кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі.

Крім конвенційних норм, необхідно відзначити також: Резолюцію (76) 5 Комітету Міністрів Ради Європи «Про юридичну допомогу у цивільних, комерційних і адміністративних справах»; Резолюцію (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи «Про юридичну допомогу і консультації»; Рекомендацію від 14 травня 1981 р. R (81) 7 «Комітет Міністрів державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя»; Рекомендацію від 08 січня 1993 р. (93) 1 «Комітет Міністрів державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення», а також: Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи від 28 лютого 1984 р. R (84) 5 «Комітет міністрів – державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи»; Рекомендацію від 13 жовтня 1994 р. R (94) 12 «Комітет міністрів – державам-членам про незалежність, дієвість та роль суддів»; Рекомендацію від 07 лютого 1995 р. R (95) 5 «Комітет Міністрів – державам-членам щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних або комерційних справах»; Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи від 19 січня 2000 р. R (2000) щодо перегляду справ і відновлення провадження у справі на внутрішньодержавному рівні у зв'язку з рішеннями Європейського Суду з прав людини.

Запропонований контекст дає змогу простежуючи етапи розвитку доктрини прав людини, оцінити ступінь її впливу на формування тих нормативно-правових документів, які стали основою правового регулювання на міждержавному рівні питань судового захисту і визначення її стандартів, у тому числі шляхом закріплення вимоги до характеру і якості судочинства та судових процедур. Водночас тільки звернення до першоджерела таких норм, їх описовий характер ще не дає повного уявлення про те, що ж являють собою «європейські стандарти у сфері забезпечення права на судовий захист», які їхні сутнісні характеристики. У такій площині важливим є всебічний аналіз самого розглядуваного терміна.

У широкому сенсі терміном «стандарт», яке є похідним від англійського слова *standard* – норма, зразок позначають зразок, еталон, модель, прийнятні за вихідні для зіставлення з ними інших подібних об'єктів. Тобто, за етимологією цього слова, європейськими стандартами у сфері забезпечення права на судовий захист необхідно вважати нормативні положення, що визначають ета-

лон, зразок моделі судового захисту прав людини, до досягнення якого, шляхом відповідності національного законодавства, повинні прагнути усі держави в рамках європейської спільноти. Але навряд чи таке формулювання відображає сутність досліджуваного явища. У зв'язку з цим правомірною є постановка в юридичній науці питань про сутність стандартів у сфері захисту права і прийнятності тієї чи іншої термінології.

Так, на думку Ю.Ю.Білас, такими стандартами є норми і принципи, що увібрали в себе найвищі досягнення загальнолюдської духовної культури, що виражають принцип правової рівності, закріплюють правила поведінки держави і людини, і є підставою вирішення правових спорів і розвитку права у різноманітних його формах³. У результаті аналізу окремих аспектів впровадження європейських стандартів у національну систему судоустрою і судочинства, С.Ю.Обрусна дійшла висновку, що стандарти виступають ознакою певного явища, встановленого компетентним органом, звичаєм або спільною згодою в якості моделі або зразка⁴. М.І.Козюбра акцентує увагу не стільки на еталонності самих стандартів, скільки їх цінності при реформуванні судової влади⁵. На думку С.А.Горшкової, європейські стандарти щодо захисту прав людини – це юридичні норми, що включають всі життєво необхідні права людини, а також механізми їх гарантії, захисту і забезпечення на практиці, які визнані європейським співтовариством і закріплені в його офіційних документах⁶. М.Є.Глазкова, під «європейськими стандартами правосуддя» пропонує розуміти принципи здійснення правосуддя, вимоги до процедури судочинства і діяльності по виконанню судових актів, умови функціонування таких принципів і вимог (включаючи допустимі обмеження і заборони), а також зобов'язань держав-учасниць щодо їх забезпечення на своїй території⁷.

Як бачимо, автори широко підходять до визначення стандартів. При цьому, оцінюючи запропоноване розуміння, можна виділити кілька аспектів у його вивченні. По-перше, використання правовою доктриною різної термінології. Найчастіше теорія і практика оперує такими термінами, як: «європейські стандарти щодо захисту прав людини», «європейські стандарти правосуддя», «стандарти Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», «європейські стандарти судочинства», «європейські стандарти забезпечення прав людини»⁸. По-друге, ототожнення стандартів з загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права в їх витоках та розвитку. По-третє, уявлення про Конвенцію як вихідний емпіричний матеріал побудови системи стандартів.

Висловимо у зв'язку з цим кілька авторських тез. Уявлення про права людини, пройшовши шлях свого розвитку в рамках трьох поколінь таких прав, вивели на якісно новий рівень проблему їх гарантованості з точки зору належних процедур і механізмів захисту. Закономірним підсумком стала можливість закріплення в міжнародно-правових актах уперше мінімально необхідного переліку прав людини у сфері судового захисту. І в цьому сенсі сама поява терміна «стандарти у сфері забезпечення права на судовий захист» стала логічним продовженням такого руху. Одночасно з цим, у силу особливостей західної культури, її правових традицій, в основі яких – концепти цінності прав людини, можна виділяти регіональний зріз вивчення системи захисту права, в межах якої під впливом Конвенції та прецедентних судових рішень простежується тенденція закріплення європейських стандартів у сфері забезпечення права на судовий захист.

Важливим у теоретико-прикладному контексті є і точне використання щодо досліджуваних стандартів термінів «процес», «судочинство», «правосуддя у цивільних справах», «судові процедури», «захист права». Стосовно можливості їх використання можна говорити тільки в тому сенсі, що всі вони спрямовані на пізнання одного й того самого явища. В рамках розв'язання проблем понятійно-категоріального апарату досліджуваного явища, розуміння стандартів як принципів, закріплених у правових документах європейської спільноти, стало загальноновизнаним. Проте навряд чи можна говорити про збіжність сутності цих двох понять. Відмінність, на нашу думку, полягає в такому. Не всі стандарти можуть мати основоположний характер для судочинства і перебувати в межах нормативного регулювання, охоплювати структурно всі стадії і провадження, індивідуалізувати процесуальну діяльність і визначати необхідний обсяг прав і обов'язків її учасників, процесуальне становище суду. Але, тим не менш, вони не втрачають свого значення.

Актуальними є питання змісту стандартів у сфері забезпечення права на судовий захист у цивільному судочинстві. Можна сформулювати проблему і дещо ширше – чи є Конвенція і рішення Європейського суду єдиним джерелом визначення таких. Це вже дало підставу окремим авторам запропонувати концепцію їх впливу на національне цивільне судочинство⁹.

Європейська Конвенція, як відомо, передбачає необхідність забезпечення справедливого і публічного розгляду справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону, тобто як стандарти з точки зору конвенційних положень виступають справедливість і публічність судового розгляду, розумність його строків, незалежний, об'єктивний та безсторонній суд. Незважаючи на таке розуміння, насправді співвідношення справедливості та верховенства права, їх взаємна кореляція створює певні труднощі. Не позбавленою підстав є теза про те, що самими європейськими суддями чітко не визначена грань (співвідношення) між принципом верховенства права і справедливим судовим розглядом у контексті змісту ст. 6 Конвенції. Продовжуючи цю думку, можна дійти висновку, що всі виведені з Конвенції стандарти генетично пов'язані з уявленнями про справедливість, а доктрина верховенства права сприяє їх закріпленню в нормативну сферу регулювання. Це, мабуть, і пояснює появу спеціального терміна «preminence du droit» у Франції, концепції *Rechtstaat* в Німеччині, належних правових, особливо судових процесуальних процедур в Англії і США¹⁰.

Тому звернення лише до положень Конвенції обмежує науковий аналіз права на справедливий суд, у якому знаходять відображення стандарти судового захисту як прояви ідеалів свободи і верховенства права¹¹. Нівелюючи зазначені відмінності, Європейський суд у своїх постановках надав верховенству права ширшу квінтесенцію, включивши в його зміст: якість національного закону; судову перевірку дискреційних повноважень виконавчих органів влади; доступ до правосуддя; презумпцію неупередженості судді; свободу слова, думки і віросповідання; повагу до особистого і сімейного життя; юридичну захищеність індивіда; а також право на справедливий судовий розгляд¹².

Аналіз прецедентної судової практики дав змогу дослідникам виділити додатковий, поряд з конвенційними положеннями, перелік стандартів у сфері судового захисту. До них слід віднести: неприпустимість обмеження та скасування судового контролю в певних сферах або стосовно певних категорій справ;

доступ до відповідних судових інстанцій як формально закріплений, так і реально здійснений; змагальність і рівність сторін; змотивованість прийнятого у справі судового акта; правову визначеність; обов'язковість виконання винесених судових рішень; ефективність правових засобів захисту; критерії допустимості доказів тощо¹³.

Висновки. Вважаємо, що тенденцією в діяльності європейської судової інституції, особливо з огляду на унікальне сприйняття Конвенції як «живого організму», стане розширення методології розуміння верховенства права та формування нових підходів до його нормативної регламентації, у тому числі і таких його аспектів, які пов'язані з забезпеченням права на судовий захист і справедливості судового розгляду. І важливе значення матиме вектор розвитку як національних процесуальних законодавств, так і поглиблення правової та, в першу чергу, процесуальної інтеграції, яка на сьогодні вже представлена регламентами ЄС, що зачіпають різні процесуальні питання¹⁴. Взагалі, зближення законодавств різних держав з метою досягнення певного ступеня його узгодженості, і приклади модельних кодексів це доводять, визначатиме і поява нових стандартів у сфері забезпечення права на судовий захист у цивільному судочинстві.

До стандартів у сфері забезпечення права на судовий захист у цивільному судочинстві можуть бути віднесені: незалежний і неупереджений суд, який має належні юрисдикційні повноваження; процесуальна рівноправність сторін і змагальна форма процесу; право на юридичну допомогу; належне повідомлення та право бути вслуханим; мова судочинства; розумні терміни судових процедур; автономія сторін; судове керівництво процесом; примирні процедури; інстанційність та процесуальна доступність правосуддя; публічність судового розгляду; відповідальність за недотримання процесуальних обов'язків; тягар доведення і обов'язки суду і сторін при визначенні елементів факту і права; судові рішення і його мотивування; негайне виконання судових рішень; оскарження та ряд інших.

Якщо підсумувати все викладене, європейськими стандартами у сфері забезпечення права на судовий захист слід вважати концептуальні ідеї, що відобразили глобальний контекст розвитку та впливу доктрини прав людини і визнані європейським співтовариством як невід'ємні, які визначають методологію осмислення їх сутності, у тому числі з позицій Конвенції та її інтерпретаційних результатів, а також модель гарантованості цих прав з точки зору вимог до цивільного судочинства.

1. *Афанасьев С.Ф.* Право на справедливое судебное разбирательство: теоретико-практическое исследование влияния Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод на российское гражданское судопроизводство: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Саратов, 2010. С. 3. 2. *Тимченко Г.П.* Теоретичні проблеми та практика реалізації принципів судочинства в Україні. Київ: Юридична думка, 2010. С. 46. 3. *Білас Ю.Ю.* Європейські стандарти прав людини в контексті правозастосування сучасної України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. С. 3–4. 4. *Обрусна С.Ю.* Деякі аспекти впровадження європейських стандартів у національну систему судоустрою та судочинства. *Науково-практична інтернет-конференція «Національна правова система в умовах формування європейського правового простору.* URL: legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=section&id=15&Itemid=58&lang=ru 5. *Козюбра М.І.* Судова влада в Україні. *Право України.* 2006. № 12. С. 47. 6. *Горшкова С.А.* Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод и правовая система Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юр. наук. Москва, 1998. С. 7. 7. *Глазкова М.Е.* Применение европейских стандартов отправления правосудия в российском

арбитражном процессе: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2010. С. 10. **8.** *Малыренко В. Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2005. С. 7, 10–11. **9.** *Афанасьев С. Ф.* Право на справедливое судебное разбирательство: теоретико-практическое исследование влияния Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод на российское гражданское судопроизводство: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Саратов, 2010. С. 12. **10.** *Афанасьев С. Ф.* Право на справедливое судебное разбирательство и его реализация в российском гражданском судопроизводстве: монография. Москва: Юрлитинформ, 2009. С. 11. **11.** *Головатий С. П.* Верховенство права: идея, доктрина, принцип: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2008. С. 29. **12.** *Афанасьев С. Ф.* Право на справедливое судебное разбирательство: теоретико-практическое исследование влияния Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод на российское гражданское судопроизводство: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Саратов, 2010. С. 27. **13.** *Глазкова М. Е.* Применение европейских стандартов отправления правосудия в российском арбитражном процессе: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2010. С. 49–59; Европейские стандарты права на справедливое судебное разбирательство и российская практика / под общ. ред. А. В. Деменевои. Екатеринбург, 2004. С. 67, 75. **14.** *Оптимизация гражданского правосудия России / С. Л. Дегтярев и др.; предисловие В. Ф. Яковлева; под ред. В. В. Яркова.* Москва: Волтерс Клувер, 2007.

References

1. Afanasev S.F. Pravo na spravedlyvoe sudеbnое razbyratel'stvo: teoretiko-praktycheskoe yssledovanye vlyaniya Evropeiskoi Konventsiy o zashchite prav cheloveka y osnovnykh svobod na rossyiskoe hrazhdanskoe sudoprozyvodstvo: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Saratov, 2010. S. 3. [rus]. **2.** Tymchenko H.P. Teoretichni problemy ta praktyka realizatsii pryntsyviv sudochynstva v Ukraini. Kyiv: Yurydychna dumka, 2010. S. 46. [ukr]. **3.** Bilas Yu.Yu. Yevropeiskii standarty prav liudyny v konteksti pravozastosuvannia suchasnoi Ukrainy: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2011. S. 3–4. [ukr]. **4.** Obrusna S.Yu. Deiakii aspekty vprovadzhennia yevropeiskykh standartiv u natsionalnu systemu sudoustroiu ta sudochynstva. *Naukovo-praktychna internet-konferentsiia «Natsionalna pravova sistema v umovakh formuvannia yevropeiskoho pravovoho prostoru.* URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=section&id=15&Itemid=58&lang=ru [ukr]. **5.** Koziubra M.I. Sudova vlada v Ukraini. *Pravo Ukrainy.* 2006. №12. S. 47. [ukr]. **6.** Horshkova S.A. Evropeiskaia Konventsiya o zashchite prav cheloveka y osnovnykh svobod y pravovaia sistema Rossyiskoi Federatsyy: avtoref. dyss. ...kand. yuryd. nauk. Moskva, 1998. S. 7. [rus]. **7.** Hlazkova M.E. Prymenenye evropeiskykh standartov otravleniia pravosudyiya v rossyiskom arbytrazhnom protsesse: dyss. ... kand. yuryd. nauk. Moskva, 2010. S. 10. [rus]. **8.** Maliarenko V.T. Perebudova kryminalnogo protsesu Ukrainy v konteksti yevropeiskykh standartiv: teoriia, istoriia i praktyka: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv, 2005. S. 7, 10–11. [ukr]. **9.** Afanasev S.F. Pravo na spravedlyvoe sudеbnое razbyratel'stvo: teoretiko-praktycheskoe yssledovanye vlyaniya Evropeiskoi Konventsiy o zashchite prav cheloveka y osnovnykh svobod na rossyiskoe hrazhdanskoe sudoprozyvodstvo: avtoref. dyss. ... d-ra yuryd. nauk. Saratov, 2010. S. 12. [rus]. **10.** Afanasev S.F. Pravo na spravedlyvoe sudеbnое razbyratel'stvo y eho realizatsyiya v rossyiskom hrazhdanskome sudoprozyvodstve: monohrafiya. Moskva: Yurylytnform, 2009. S. 11. [rus]. **11.** Holovatyi S.P. Verkhovenstvo prava: ideia, doktryna, pryntsyv: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv, 2008. S. 29. [ukr]. **12.** Afanasev S.F. Pravo na spravedlyvoe sudеbnое razbyratel'stvo: teoretiko-praktycheskoe yssledovanye vlyaniya Evropeiskoi Konventsiy o zashchite prav cheloveka y osnovnykh svobod na rossyiskoe hrazhdanskoe sudoprozyvodstvo: avtoref. dyss. ... d-ra yuryd. nauk. Saratov, 2010. S. 27. [rus]. **13.** Hlazkova M.E. Prymenenye evropeiskykh standartov otravleniia pravosudyiya v rossyiskom arbytrazhnom protsesse: dyss. ... kand. yuryd. nauk. Moskva, 2010. S. 49–59; Evropeiskye standarty prava na spravedlyvoe sudеbnое razbyratel'stvo y rossyiskaia praktyka / pod obshch. red. A.B.Demenevoi. Ekaterynburh, 2004. S. 67, 75. [rus]. **14.** *Optymyzatsiia hrazhdanskogo pravosudyiya Rossyy / S.L.Dehtiariev y dr.; predysloviye V.F.Yakovleva; pod red. V.V.Yarkova.* Moskva: Volters Kluver, 2007. [rus].

Hennadii Tymchenko. European standards in the field of civil proceedings: scientific problem formulation

Problem formulation. *The article analyzes European standards in the field of civil proceedings. The need to change traditional approaches within the framework of civil procedural science, covering its conceptual and categorical framework, the methodology of studying law, and research subjects is substantiated. This need is due to, first of all, the growing influence of the concept of human rights and freedoms on the contemporary legal systems, as well as the models of procedural activity.*

Purpose and objectives of the study. *The purpose of the article is to analyze the essence of the category of European standards in civil proceedings.*

Research methods. *The methodological basis of the study is a set of general scientific and general legal methods and means of cognition of civil procedural law.*

It is argued that the system of European standards began to acquire serious shape and a certain completeness in the global dimension only in the middle of the 20th century as a result of the historical development of states.

Having passed the path of its development within the framework of three generations of human rights, the concept of human rights has brought the problem of their ensuring to a qualitatively new level in terms of appropriate procedures and protection mechanisms. The natural result was the possibility of enshrining the minimum necessary list of human rights in the field of judicial protection in international legal instruments for the first time. In this sense, the very emergence of the term “standards in the field of ensuring the right to judicial protection” as a quite new phenomenon of legal doctrine and legislation was a logical extension of this movement, given the need for a global assessment of respect for human rights and freedoms and of national laws in terms of their compliance with the ideas of the rule of law.

The correct use of the terms “procedure”, “legal proceedings”, “civil proceedings”, “judicial procedures”, “defense of a right” in relation to the standards under consideration is also important in the theoretical and applied context. We can speak of the possibility of their use only in the sense that they are all aimed at the cognition of the same phenomenon. Not all standards may have a fundamental character for legal proceedings, be within the scope of normative regulation, cover structurally all stages and proceedings, individualize procedural activities and determine the necessary scope of rights and obligations of its participants and the procedural position of the court.

The issues of the content of standards in the field of ensuring the right to judicial protection in civil proceedings are considered. It is noted that the trend in the activities of the European judicial institution, especially given the unique perception of the Convention as a “living instrument”, will be the expansion of the methodology for understanding the rule of law and the formation of new approaches to its normative regulation, including such its aspects as related to ensuring the right to judicial protection and a fair trial.

The vector of development of both national procedural legislation and deepening of legal and, first of all, procedural integration will be of no small importance. The approximation of the legislations of different states in order to achieve a certain degree of their consistency will also determine the emergence of new standards in the field of ensuring the right to judicial protection in civil proceedings.

The standards in the field of civil proceedings may include the following: an independent and impartial tribunal with appropriate jurisdictional powers; procedural equality of the parties and the adversarial form of the proceedings; the right to legal aid; due notice and the right to be heard; language of legal proceedings; reasonable time frames for judicial procedures; autonomy of the parties; judicial administration of the proceedings; conciliation procedures; institutional and procedural accessibility of justice; public trial; responsibility for non-compliance with procedural obligations; burden of proof and obligations of the court and the parties in determining the elements of fact and law; the judgment and its reasoning; the immediate execution of judgements; appeal; and a number of others.

Research conclusions. *European standards in the field of civil proceedings should be considered as conceptual ideas reflecting the global context of the development and impact of*

the doctrine of human rights and recognized by the European community as inherent, determining the methodology for understanding their essence, including from the standpoint of the Convention and its interpretative results, as well as a model of ensuring these rights in terms of the requirements for legal proceedings as judicial procedures.

Key words: *civil proceedings, judicial procedures, rule of law, European standards in the field of civil proceedings, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.*

DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-314-322

УДК 349.2

Я. В. СІМУТІНА,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник*
ORCID: 0000-0001-7579-187X

ДЕФЕКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ЗАСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Стаття присвячена дослідженню дефектів трудового права, їх різновидів та особливостей. Увага акцентована на питанні негативного впливу дефектів трудового права, зокрема, на правозастосовну практику. Проаналізовано найбільш поширені дефекти трудового права. Доведена необхідність законодавчого закріплення принципу добросовісності сторін трудових відносин у трудовому законодавстві. Обґрунтовано висновок про те, що дефектам трудового законодавства можна запобігти на стадії ухвалення нормативно-правового акта, сформулювавши ідею законопроекту, його концепцію, здійснивши його належну експертизу. На стадії правореалізації усунути дефекти можна шляхом внесення до нормативного акта змін і доповнень та/або виключення дефектних трудових норм. Долати дефекти у процесі правозастосування можна за допомогою прийомів тлумачення, застосування аналогії права й аналогії закону.

Ключові слова: *дефект права, дефектна правова норма, правореалізація, правозастосування, подолання дефектів, аналогія права, аналогія закону.*

Симутіна Я. В. Дефекты трудового права и средства их преодоления

Статья посвящена исследованию дефектов трудового права, их разновидностей и особенностей. Внимание акцентировано на вопросе негативного влияния дефектов трудового права, в частности, на правоприменительную практику. Проанализированы наиболее распространенные дефекты трудового права. Доказана необходимость законодательного закрепления принципа добросовестности сторон трудовых отношений в трудовом законодательстве. Обоснован вывод о том, что дефекты трудового законодательства можно предотвратить на стадии принятия нормативно-правового акта, сформулировав идею законопроекта, его концепцию, осуществив его надлежащую экспертизу. На стадии правореализации устранить дефекты можно путем внесения в нормативный акт изменений и дополнений и/или путем исключения дефектных трудовых норм. Преодолевать дефекты в процессе правоприменения можно с помощью приемов толкования, применения аналогии права и аналогии закона.

Ключевые слова: *дефект права, дефектная правовая норма, правореализация, правоприменение, преодоление дефектов, аналогия права, аналогия закона.*

* **Simutina Yana**, Doctor of Juridical Sciences, Senior Research Officer

© Я. В. Сімутіна, 2021